

प्रकरण - एक

प्रास्ताविक

- १.१ विषय प्रवेश
- १.२ समस्येवे शब्दांकन
- १.३ संशोधन विषयाचे महत्त्व व व्याप्ती
- १.४ संशोधनाशी संबंधित साहित्याचे अवलोकन
- १.५ संशोधनाची उद्दिष्टे
- १.६ संशोधन पध्दती
- १.७ संशोधनाच्या मर्यादा
- १.८ प्रकरणीकरण.

१.१ विषय प्रवेश :

आज महाराष्ट्रात सर्वत्र मराठी माध्यमातून शिक्षण द्यावे असा आग्रह धरला जातो पण प्रत्यक्षा परिस्थिती फार वेगळी आहे असे प्रस्तुत संशोधकाला अध्यापक महाविद्यालयात मराठी अध्यापनपध्दती शिकविताना वेळोवेळी जाणावते. मराठी भाषेबद्दलचे, तिच्यातील साहित्याबद्दलचे व तिच्या वापराबद्दलचे उपेक्षेचे वातावरण आढळते. मराठीबद्दलचा आदर, तिचे महत्त्व जाणण्यासाठी करावयाचे प्रयत्न याबाबतीत मोठ्या प्रमाणावर उदासीनता आहे. या स्थितीतूनच मराठी अध्यापनपध्दतीबाबत गंभीर समस्या उदभवलेली आहे.

मराठी अध्यापनपध्दती बी.एड.च्या अभ्यासक्रमात निवडावयाच्या अनेक अध्यापनपध्दतींपैकी एक आहे. प्रशिक्षणार्थी कोणत्याही दोन अध्यापनपध्दती निवडतात. ही निवड ऐच्छिक स्वल्पावी असते. बी.एड. अभ्यासक्रमाचे शैक्षणिक तत्त्वज्ञान व समाजशास्त्र, शैक्षणिक मानसशास्त्र, शालेय संघटन, व्यवस्थापन, प्रशासन, मूल्यमापन, शैक्षणिक संख्याशास्त्रासारखे विभागानुसार अन्वित्य विषय आहेत. मराठी ही अध्यापनपध्दती निवडणारे प्रशिक्षणार्थी मराठीही सोपी व विशेषा लक्षा द्यायची गरज नसलेली बाब समजतात असे दिसून येते. मराठी ही मातृभाषा असल्यामुळे त्यात काय शिकायचे अशा वृत्तीने मराठीस दुय्यम स्थान देतात. तसेच मराठी विशेषा विषय पदवी आणि पदव्युत्तर परीक्षेला न घेतलेल्या प्रशिक्षणार्थ्यांनासुद्धा ही मराठी अध्यापनपध्दती घेण्यास अनुमती दिली जाते आणि यातूनच काही गंभीर समस्या उदभवतात.

संशोधनासाठी ही समस्या निवडण्याचे आणखी एक कारण म्हणजे ही अध्यापनपध्दती शिकवितारे सहकारी अध्यापकांनी या विषयासंबंधीच्या समस्या वर्चेद्वारा प्रस्तुत संशोधकाजवळ अनेकवेळा मांडलेल्या आहेत.

प्रशिक्षणाथर्यांचे अशुद्धलेखन, कच्चे अपुरे विषयज्ञान, विसंगत मुद्देमांडणी, अपुरे विवेचन या आणि इतर बाबतीत मराठी अध्यापनपध्दतीच्या अध्यापकांना शंका असतात तसेच खुद्द प्रशिक्षणाथर्यांच्याही या अध्यापनपध्दतीच्या बाबत अनेक समस्या आहेत. सबब या समस्यांबाबत संशोधन करणे महत्त्वाचे आहे.

१.१ समस्येचे शब्दांकन :

प्रस्तुत समस्येचे शब्दांकन खालीलप्रमाणे केलेले आहे -

“ कोल्हापूर जिल्ह्यातील अध्यापक महाविद्यालयातील मराठी अध्यापनपध्दती शिकविणा-या अध्यापकांच्या व ही अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाथर्यांच्या समस्यांचा चिकित्सात्मक अभ्यास. ”

संशोधन अहवाल हा एक शास्त्रीय दस्तऐवज असल्यामुळे सुस्पष्टपणे व्याख्या केलेल्या संज्ञांचा त्याच अर्थाने सातत्याने संपूर्ण शोधप्रबंधात वापर करणे अपरिहार्य आहे. समस्येची व्याप्ती आणि मर्यादा स्पष्ट होण्याच्या दृष्टीनेदेखील असे करणे इष्ट नव्हे तर आवश्यक देखील आहे. सबब समस्येच्या वरील विधानातील महत्त्वाच्या संज्ञांच्या व्याख्या खाली केलेल्या आहेत.

कोल्हापूर जिल्ह्यात एकूण चार अध्यापक महाविद्यालये आहेत ती खालील-
प्रमाणे :

- १) श्री महाराणी ताराबाई अध्यापक महाविद्यालय,
शाहूपुरी, कोल्हापूर.
- २) आचार्य जावडेकर अध्यापक महाविद्यालय, गारगोटी,
जि. कोल्हापूर.
- ३) अध्यापक महाविद्यालय, शाहू शिक्षण प्रसारक मंडळ,
शिवाजी पेठ, कोल्हापूर.
- ४) वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालय, दसरा चौक,
कोल्हापूर.

यापैकी पहिल्या दोन अध्यापक महाविद्यालयांना दीर्घ परंपरा आहे तर बाकीची दोन अध्यापक महाविद्यालये नवीन आहेत.

मराठी अध्यापनपध्दती घेणारे प्रशिक्षणार्थी ते की ज्यांनी बी.एड. अन्यासक्रमासाठी ज्या दोन विशेष अध्यापनपध्दती निवडावयाच्या आहेत त्यापैकी एक मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेली आहे असे प्रशिक्षणार्थी.

समस्या ही संज्ञा अडवणी या अर्थाने वापरली आहे. मराठी अध्यापन-पध्दतीच्या संदर्भात प्रशिक्षणार्थींना ज्या अडवणी येतात त्यांचा या ठिकाणी विचार केलेला आहे. तसेच तो विषय शिकविणा-या अध्यापकांना मराठी अध्यापनपध्दतीच्या संदर्भात ज्या अडवणी येतात त्यांचाही या ठिकाणी विचार केलेला आहे.

या समस्यांचा चिकित्सात्मक अन्यास म्हणजे सूक्ष्म, सांगोपांग, सविस्तर, समीक्षात्मक अन्यास होय, असा अन्यास की जो गुणदोष दाखून दोषांचे निराकरण करण्यासाठी उपाययोजना सुचविण्यास उपयुक्त ठरेल.

१.३ संशोधनाचे महत्त्व व व्याप्ती :

सध्या अध्यापक महाविद्यालयांना मराठीचे अध्यापन ज्या पध्दतीने होत आहे त्या संदर्भात ज्या अडवणी वारंवार भेडसावत आहेत त्यांचा सूक्ष्म अन्यास करून त्यातून जे उपयोगी पडेल त्याद्वारे मराठीचे जाणकार व चांगले शिक्षक होण्याच्या दृष्टीने वाटचाल करता येईल.

बी.एड. अन्यासक्रम हा एक वर्गाचा आहे व मराठीचा जर आपण अन्यासक्रम पाहिला तर तो फारच विस्तीर्ण आहे. कमीतकमी वेळात जास्तीतजास्त शिकवणे असे स्वप्न आहे. या परिस्थितीत मूलभूत भाषिक कौशल्ये, उद्दिष्टे याकडे सूक्ष्म व विशेष लक्षा या पध्दतीच्या अन्यासक्रमांनी देणे दुर्मिळ होत असल्याने प्रस्तुत संशोधन विषयाचे महत्त्व अधिकच जाणवत आहे.

महाराष्ट्र राज्याची मुख्य भाषा मराठी आहे तसेच ती आपली मातृभाषा आहे. ती शिक्षणाचे माध्यम आहे, सबब मराठी भाषा सर्वांना वांगली येणे आवश्यक आहे. याबाबतीत विशेष जबाबदारी मुख्यतः ही अध्यापनपध्दती शिक्षविणा-या अध्यापकांच्यावर जेवढी पडते तेवढीच जबाबदारी ही अध्यापनपध्दती निवडणा-या प्रशिक्षणार्थ्यांच्यावर पडते. म्हणूनच ही जबाबदारी पार पाडीत असताना येणा-या समस्यांचा विचार करणे महत्त्वाचे ठरते.

मराठीचा अध्यापक म्हणून ज्या काही विशेष क्षमता अपेक्षित आहेत त्याकडे लक्षा न दिल्याने अध्यापक व प्रशिक्षणार्थी यांची गुणवत्ता व दर्जा खालावल्याने व त्यांच्या समस्यांचा अभ्यास नव्या संदर्भात व परिस्थितीत न झाल्याने त्यांचा वाईट परिणाम एकूणच मराठीच्या अध्यापनावर तसेच मराठी भाषिक विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीवर होत आहे. जर या समस्यांवर काही उपाय निघाले तर या दुष्परिणामांचे निराकरण करण्यास ते उपयुक्त ठरतील.

दैनंदिन अध्यापन-अध्ययन कार्यात मराठीचा सतत, सहज, प्रभावी असा परस्पर व्यवहार व्हायचा असेल तर या समस्यांच्या अभ्यासाने त्यासाठी प्रभावी अशी उपाययोजना करता येईल.

मराठी भाषा प्रभावीपणे कशी शिकावी आणि शिकवावी याचे सम्यक् उत्तर मिळवायचे असेल तर या समस्यांचा विचार नक्कीच महत्त्वाचा आहे.

या अध्यापनपध्दतीच्या समस्या विविध व व्यापक आहेत. मराठी अध्यापनपध्दतीचे अध्ययन, पाठटाचण, पाठ घेणे, पाठ निरीक्षण या बाबतीत अनेक अडचणी अध्यापक व प्रशिक्षणार्थ्यांना जाणवतात. या अडचणींचा विचार महत्त्वाचा आहे.

विविध कारणांनी उद्भवणा-या समस्यांवरील उपाय उपयुक्त व मराठी माध्यमाचा पुरस्कार करणा-या सर्वांनाच महत्त्वाचे होणारे आहेत.

१.४ संशोधनाविषयाशी संबंधित साहित्याचे समालोचन :

प्रस्तुत विषयाशी संबंधित संशोधनात्मक अभ्यासाचा शोध घेण्यासाठी संशोधकाने पुढील ग्रंथांचे अवलोकन केले :

- १) दि थर्ड इंडियन इयर्स बुक ऑफ एज्युकेशनल रिसर्च, एन.सी.ई.आर.टी., न्यु दिल्ली.
- २) दि सर्व्हे ऑफ रिसर्च इन एज्युकेशन, संपादन डॉ. एम.व्ही. ब्रुव, सेंटर ऑफ अॅडव्हान्स स्टडी इन एज्युकेशन, दि. एम.एस. युनिव्हर्सिटी, बरोडा.
- ३) एज्युकेशनल इनव्हेस्टिगेशन इन इंडियन युनिव्हर्सिटीज (१९३९-१९६१), एन.सी.ई.आर.टी., न्यु दिल्ली.
- ४) एज्युकेशनल इनव्हेस्टिगेशन इन युनिव्हर्सिटीज इन महाराष्ट्र (१९३९-१९७०) स्टेट इन्स्टिट्यूट ऑफ एज्युकेशन, पुणे-३०.
- ५) दि सेकंड सर्व्हे ऑफ रिसर्च इन एज्युकेशन (१९७२-१९७८) संपादक डॉ. एम.बी. ब्रुव, सोसायटी फॉर एज्युकेशनल रिसर्च अॅन्ड डेव्हलपमेंट, बरोडा.
- ६) एज्युकेशनल रिसर्च इन दि युनिव्हर्सिटी ऑफ बॉम्बे, संपादिका डॉ.(सौ.) प्रतिभा देव, डिपार्टमेंट ऑफ एज्युकेशन, युनिव्हर्सिटी ऑफ बॉम्बे, १९८१.
- ७) एज्युकेशनल रिसर्च इन युनिव्हर्सिटीज इन महाराष्ट्र, प्लॅटिनम ज्युबिली इयर्स व्हाल्यूम, संपादक डॉ. एन.के. पाटीळे, एस.टी. कॉलेज, मुंबई, १९८३.
- ८) भाषा व साहित्य : संशोधन (१९८१) संपादक डॉ. वसंत स. जोशी, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे-३०.

वरील प्रथांचे काळीपूर्वक अवलोकन केले असता प्रस्तुत संशोधनविषयाशी संबंधित असे संशोधन अद्यापि झाले नसल्याचे आढळून येते म्हणून या विषयाचे संशोधन नावीम्यपूर्ण आहे असे म्हणता येईल.

१.५ संशोधनाची उद्दिष्टे :

प्रस्तुत संशोधनाची पुढील तीन प्रमुख उद्दिष्टे आहेत :

- १) अध्यापक महाविद्यालयातील मराठी अध्यापनपध्दती घेणा-या प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या समस्या जाणणे .
- २) अध्यापक महाविद्यालयातील मराठी अध्यापनपध्दती शिकविणा-या अध्यापकांच्या समस्या जाणणे .
- ३) या समस्यांवर उपाययोजना शोधून शिफारशी करणे .

१.६ संशोधनपध्दती :

हे संशोधन वर्तमान परिस्थितीशी निगडित असल्याने सर्वेक्षण आत्मक पध्दती वापरली आहे. या विषयाच्या समस्यांच्या संदर्भात सद्यःस्थिती कोणती आहे हे जाणून घेण्यासाठी ही संशोधन पध्दती उपयोगी ठरणार आहे. या पध्दतीच्या आधारे मिळालेल्या सामग्रीचे संकलन, वर्णन, स्पष्टीकरण व मूल्यांकन केले असून चांगल्या बदलासाठी शिफारशी करण्यात आल्या आहेत.

प्रस्तुत शोधप्रबंधाचे दोन भाग पडतात :

- १) अध्यापकांच्या अध्यापनातील व प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या अध्ययनातील अडचणी कोणत्या त्यांचे सर्वेक्षण करून आढावा घेणे .
- २) दुस-या विभागात त्याचे निराकरण करून निष्कर्ष काढणे व शिफारशी करणे .

पहिल्या विभागाचे पुन्हा चार उपविभागांत वर्गीकरण केले आहे. पहिल्या उपविभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी हा मुख्य विषय घेतलेल्या आणि बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या अध्यापकांच्या समस्यांचा आढावा घेतलेला आहे.

दुस-या उपविभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी हा मुख्य विषय नसूनही तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती नसूनही मराठीच्या पाठांचे निरीक्षण करावयास लागणा-या अध्यापकांच्या समस्यांचा आढावा घेतलेला आहे.

तिस-या उपविभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषय घेतलेल्या व बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाध्यापकांच्या अडचणींचा आढावा घेतलेला आहे.

चौथ्या उपविभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी विषय न घेतलेल्या व बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाध्यापकांच्या अडचणींचा आढावा घेतलेला आहे.

वरील अडचणी जाणून घेण्यासाठी चार स्वतंत्र प्रश्नावली संबंधितांना भरावयास दिलेल्या होत्या.

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेला मराठी मुख्य विषय घेतलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या अध्यापकांसाठी दिलेली प्रश्नावली परिशिष्ट १ व २ मध्ये दिलेली आहे. या प्रश्नावलीत एकूण १८ प्रश्न होते त्यातील काही प्रश्न बंदिस्त स्वरूपाचे काही मुक्त स्वरूपाचे आणि बरेसे प्रश्न संमिश्र स्वरूपाचे होते. संबंधित अध्यापकांना दिलेल्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण पुढील सारणीत केलेले आहे.

(१०१)

सारणी क्रमांक १.१

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषय निवडलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती घेतलेल्या आणि ही अध्यापन-पध्दती शिकविणा-या अध्यापकांसाठी असलेल्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण

अनुक्रम	प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वरूप	प्रश्नाचा उद्देश
१)	१ ते ९	-	अध्यापकांची सर्वसाधारण माहिती. अध्यापकांशी पुन्हा संपर्क साधण्यास उपयुक्त व्हावी अशी.
२)	१०	संमिश्र	अध्यापनपध्दतीचे अध्यापन करताना येणा-या अडचणी जाणून घेणे.
३)	११	संमिश्र	अध्यापक महाविद्यालयीन स्तरावर मराठी अध्यापन-पध्दतीचे अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी लागणा-या गोष्टी जाणून घेणे.
४)	१२	संमिश्र	मराठीच्या अध्यापनपध्दती विषयाच्या गोष्टीबाबत सूचना, अडचणी जाणणे.
५)	१३	संमिश्र	पाठाचे टाचण काढण्याचे मार्गदर्शन करताना येणा-या अडचणी जाणणे.
६)	१४	संमिश्र	मराठी विषयाच्या पाठांचे निरीक्षण करताना येणा-या अडचणी.

अनुक्रम	प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वरूप	प्रश्नाचा उद्देश
७)	१५	संमिश्र	अध्यापक महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाचे मराठी अध्यापनपध्दतीबद्दलचे धोरण जाणणे.
८)	१६	संमिश्र	विद्यापीठातील अभ्यासमंडळाचे शिक्षण महाविद्यालयातील मराठी अध्यापन-पध्दतीच्या संदर्भातील धोरण जाणणे.
९)	१७	मुक्त	प्रश्नावलीत न आलेली परंतु उपयुक्त अशी माहिती जाणणे.
१०)	१८	मुक्त	प्रस्तुत संशोधनास उपयुक्त माहिती जाणणे.

पदवी आणि पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषय न घेतलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती न निवडलेल्या तरीही मराठीच्या पाठाचे निरीक्षण कराव्या लागणा-या अध्यापकांसाठी दिलेली प्रश्नावली परिशिष्ट १ फ मध्ये दिलेली आहे. या प्रश्नावलीत एकूण १० प्रश्न होते. त्यातील काही मुक्त, संमिश्र, बंधिस्त स्वरूपाचे होते. संबंधित अध्यापकांनी दिलेल्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण पुढील सारणीत दिलेले आहे.

(१२)

सारणी क्रमांक १.२

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषय न घेतलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती न निवडलेल्या तरीही मराठीच्या पाठाचे निरीक्षण कराव्या लागणा-या अध्यापकांसाठीच्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण.

अनुक्रम	प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वल्प	प्रश्नाचा उद्देश
१)	१-८	-	संबंधित पाठ निरीक्षक अध्यापकांची सर्वसाधारण माहिती जाणून घेणे.
२)	९	संमिश्र	मराठी पाठाचे निरीक्षण करताना येणा-या अडवणी जाणून घेणे.
३)	१०	मुक्त	प्रस्तुत संशोधनास उपयुक्त ठरणारी अन्य माहिती जाणून घेणे.

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेला मराठी मुख्य विषय घेतलेल्या आणि बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाथर्यांच्या अडवणींचा त्यांच्यासाठी तयार केलेल्या प्रश्नावलीद्वारा आढावा घेतलेला आहे. सदरच्या प्रशिक्षणाथर्यांना दिलेली प्रश्नावली परिशिष्ट 'ग' मध्ये दिलेली आहे. या प्रश्नावलीत एकूण ११ प्रश्न होते. त्यातील काही प्रश्न संमिश्र, काही मुक्त काही बंदिस्त या स्वल्पाचे होते. संबंधित प्रशिक्षणाथर्यांना दिलेल्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण पुढील सारणीत केले आहे.

(१७)

सारणी क्रमांक १.३

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेला मराठी मुख्य विषय घेतलेल्या
आणि बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाथर्यांच्या
प्रश्नावलीचे विश्लेषण

अनुक्रम	प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वल्प	प्रश्नाचा उद्देश
१)	१ ते ३	-	प्रशिक्षणाथर्यांची सर्वसाधारण माहिती घेणे.
२)	४	संमिश्र	बी.एड.ला मराठी अध्यापन-पध्दती निवडल्याची कारणे.
३)	५	संमिश्र	मराठी अध्यापन पध्दतीचे अध्ययन करताना उद्भवणा-या अडवणी जाणणे.
४)	६	संमिश्र	पाठाचे टावण काढताना येणा-या अडवणी जाणणे.
५)	७	संमिश्र	पाठ घेताना येणा-या अडवणी जाणणे.
६)	८	संमिश्र	मराठीचा पाठ निरीक्षण करताना येणा-या अडवणी जाणणे.
७)	९	मुक्त	मराठीच्या अध्यापनपध्दतीच्या अध्ययनाशी निगडित गोष्टी जाणणे.
८)	१०	संमिश्र	मराठी अध्यापनपध्दतीचे अध्ययन-अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी अभ्यासपूरक उपक्रम जाणणे.
९)	११	मुक्त	प्रस्तुत संशोधनास अन्य उपयुक्त माहिती जाणणे.

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेला मराठी प्रमुख विषाय नसलेल्या तरीही बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या अडचणींचा त्यांच्यासाठी तयार केलेल्या प्रश्नावलीद्वारा आढावा घेतला आहे. सदरच्या प्रशिक्षणाार्थ्यांना दिलेली प्रश्नावली परिशिष्ट १ ह मध्ये दिलेली आहे. या प्रश्नावलीत एकूण १० प्रश्न होते. त्यातील बरेच प्रश्न संमिश्र, काही मुक्त होते. संबंधित प्रशिक्षणाार्थ्यांना दिलेल्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण पुढील सारणीत दिलेले आहे.

(१५)

सारणी क्रमांक १.४

पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेला मराठी प्रमुख विषाय नसलेल्या तरीही बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती निवडलेल्या प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या प्रश्नावलीचे विश्लेषण .

अनुक्रम	प्रश्नक्रमांक	प्रश्नाचे स्वल्प	प्रश्नाचा उद्देश
१)	१ ते ३	-	प्रशिक्षणाार्थ्यांची सर्वसाधारण माहिती जाणून घेणे.
२)	४	संमिश्र	पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषाय नसूनही बी.एड. परीक्षेसाठी मराठी अध्यापनपध्दती निवडण्याची कारणे जाणणे.
३)	५	संमिश्र	मराठीच्या अध्यापनपध्दतीचे अध्ययन करताना उद्भवणा-या अडचणी जाणणे.
४)	६	मुक्त	मराठीची अध्यापनपध्दती या विषयाच्या अध्ययनाशी निगडित गोष्टी जाणणे.
५)	७	संमिश्र	पाठ टाचण करताना येणा-या अडचणी जाणणे.

अनुक्रम	प्रश्न क्रमांक	प्रश्न स्वरूप	प्रश्नाचा उद्देश
६)	८	संमिश्र	पाठानुषंगाने येणा-या अडचणी जाणणे.
७)	९	संमिश्र	मराठीचा पाठ निरीक्षण करताना येणा-या अडचणी जाणणे.
८)	१०	मुक्त	प्रस्तुत संशोधनाबाबतची अन्य उपयुक्त माहिती जाणणे.

वरील वारही प्रश्नांकीद्वारा अध्यापक महाविद्यालयातील अध्यापक आणि प्रशिक्षणाध्यक्षकडून गोळा केलेल्या माहितीची सत्यता पडताळून पाहण्यासाठी संशोधकाने या विविध अध्यापक महाविद्यालयांना वेळोवेळी प्रत्यक्षा भेटी देऊन निरीक्षण केले व संबंधितांशी गटवार चर्चा केल्या.

प्रश्नावली, निरीक्षण, त्याचप्रमाणे प्रत्यक्षा कार्यस्थळी जाऊन चर्चा मुलाखतद्वारा जी माहिती गोळा केली त्या माहितीचे विश्लेषण, वर्गीकरण करून अन्वयार्थ त्या त्या प्रकरणात लावलेला आहे. तसेच या अन्वयार्थाच्या आधारे योग्य ते निष्कर्ष स्पष्ट केलेले असून या निष्कर्षांचा एकत्र सूत्रबद्ध विचार करून प्रस्तुत समस्येच्या संदर्भात कोणती उपाययोजना करणे शक्य आहे व आवश्यक आहे ते शिफारशीद्वारा स्पष्ट केले.

१.७ संशोधनाच्या मर्यादा :

हे संशोधन कोल्हापूर जिल्ह्याच्या क्षेत्रापुरतेच मर्यादित आहे. सबब संशोधनात कोल्हापूर जिल्ह्याच्या क्षेत्रातील खालील वार अध्यापक महाविद्यालयांचा समावेश आहे :

- १) श्री महाराणी ताराबाई अध्यापक महाविद्यालय,
शाहूपुरी, कोल्हापूर.
- २) आचार्य जावडेकर अध्यापक महाविद्यालय, गारगोटी,
ता. मुदरगड, जि. कोल्हापूर.
- ३) अध्यापक महाविद्यालय, शाहू शिक्षण प्रसारक मंडळ,
शिवाजी पेठ, कोल्हापूर.
- ४) वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालय, दसरा चौक,
कोल्हापूर.

(कोल्हापूर जिल्ह्याचे क्षेत्र आणि त्या क्षेत्रात येणारी
अध्यापक महाविद्यालये यांचा नकाशा पृष्ठांक १६ वर
दिलेला आहे.)

प्रस्तुत संशोधन शैक्षणिक वर्षा १९८५-८६ या शैक्षणिक वर्षापुरतेच
मर्यादित आहे.

वरील अध्यापक महाविद्यालयांतील फक्त मराठी ही एक अध्यापनपध्दती
घेणा-या प्रशिक्षणाथर्यांच्या मराठी विद्यायाच्या अध्यापनपध्दतीबाबतच्याच
समस्यांचा विचार केलेला आहे.

मराठी अध्यापनपध्दती शिकविणा-या अध्यापकांच्या मराठी विद्यायाच्या
अध्यापनपध्दतीबाबतच्याच समस्यांचा विचार केलेला आहे.

१.८ प्रकरणीकरण :

प्रकरण-१ : विषयवृत्त

या प्रकरणामध्ये ही समस्या कशी निर्माण झाली याचा ऊहापोह
करून समस्येचे शब्दांकन केलेले आहे. संशोधनाचे महत्त्व व व्याप्ती, संशोधनपध्दती
व मर्यादा यांचे स्पष्टीकरण केलेले आहे. थोडक्यात हे प्रकरण संशोधनाची पार्श्वभूमी
स्पष्ट करणारे आहे.

प्रकरण-१ : मराठी अध्यापनपध्दती - अर्थ, महत्त्व, उद्दिष्टे

प्रस्तुत प्रकरणात संशोधनासाठी आवश्यक असलेली सैद्धांतिक पार्श्वभूमी विशद केलेली आहे. अध्यापक महाविद्यालयीन स्तरावरील मातृभाषा मराठीची अध्यापनपध्दती हा संशोधनाचा विषय असल्यामुळे या प्रकरणात मराठी अध्यापन-पध्दतीचा अर्थ, तिचे महत्त्व, मराठी अध्यापनपध्दती शिकविण्याची उद्दिष्टे, इत्यादी गोष्टींचा ऊहापोह केलेला आहे.

प्रकरण-२ : मराठीचे विविध पाठप्रकार आणि अध्यापनपध्दती

या प्रकरणामध्ये मराठीचे विविध पाठप्रकार तसेच मराठीच्या विविध अध्यापनपध्दती थोडक्यात नमूद केलेल्या आहेत. पाठप्रकार आणि अध्यापनपध्दतींची माहिती प्रस्तुत संशोधनास पार्श्वभूमी म्हणून उपयुक्त आहे.

प्रकरण-३ : मराठीचा अध्यापक आणि छात्र

या प्रकरणामध्ये मराठीच्या अध्यापक आणि छात्र यांच्याकडे असावे लागणारे आवश्यक असे गुण विवेचिलेले आहेत.

प्रकरण-४ : ' मराठी अध्यापनपध्दती ' चे अध्यापन
करणा-या अध्यापकांच्या समस्या

या प्रकरणात ' अ ' आणि ' ब ' असे दोन विभाग केलेले आहेत.

' अ ' विभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषय असलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती घेतलेल्या व मराठी अध्यापन-पध्दती शिकविणा-या अध्यापकांच्या समस्यांचे वर्गीकरण, विश्लेषण करून अन्वयार्थ लावलेला आहे.

ॐ ब ॐ विभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषाय नसलेल्या तसेच बी.एड.ला मराठी अध्यापनपध्दती घेतलेल्या आणि मराठी पाठांचे निरीक्षण करणा-या अध्यापकांच्या समस्यांचे वर्गीकरण, विश्लेषण करून अन्वयार्थ लावलेला आहे.

**प्रकरण-६ : मराठी अध्यापनपध्दतीचे अध्ययन करणा-या
प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या समस्या**

या प्रकरणातदेखील ॐ अ ॐ आणि ॐ ब ॐ असे दोन विभाग केलेले आहेत.

ॐ अ ॐ विभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषाय असलेल्या तसेच बी.एड. ला मराठी अध्यापनपध्दती घेतलेल्या प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या समस्यांचे वर्गीकरण, विश्लेषण करून अन्वयार्थ लावलेला आहे.

ॐ ब ॐ विभागात पदवी आणि-किंवा पदव्युत्तर परीक्षेस मराठी मुख्य विषाय नसलेल्या तसेच बी.एड. ला मराठी अध्यापनपध्दती घेतलेल्या प्रशिक्षणाार्थ्यांच्या समस्यांचे वर्गीकरण, विश्लेषण करून अन्वयार्थ लावलेला आहे.

प्रकरण-७ : निष्कर्ष व उपाययोजना

या प्रकरणामध्ये प्रकरण ५ व ६ मध्ये गोळा केलेल्या सामग्रीच्या लावलेल्या अन्वयार्थावर आधारित निष्कर्ष काढले आहेत. तसेच त्या निष्कर्षांवर आधारित शिफारशी केलेल्या आहेत. निश्चित उपाययोजना सुचविली आहे. त्याचप्रमाणे प्रस्तुत संशोधनविषयाशी प्रत्यक्षापणे निगडित नसलेल्या तथापि उपयुक्त ठरणा-या काही समस्यांचा पुढील संशोधनासाठी निर्देश केलेला आहे.